

etc.), i en l'immediat poble de Peramola, m'explicaven, p. ex., «Font-Viva raja en una gran *espluga* a la muntanya *Roca dels Moros*» (1958); en compte encara bastants a Coll de Nargó, Bassella, Les Anoves, La Guàrdia, España, Taús.

Completant això amb la vigorosa existència del verb derivat *esplugar-se* (del qual resultà *AIXOPLUGAR-SE*, veg.), i completant-ho també amb la toponímia, podem dir que *espluga* ha pertangut a tot el Principat, sigui en grau intens o més lleuger, llevat potser de les vegueries de Girona i Tortosa, mentre que no en els dominis ross., val. i balear. En els Pirineus, des de Ribagorça continuava a l'Oest fins a la vall de Broto inclusivament; la forma rigorosament alt-aragonesa *espluca* continua fins avui molt abundant a la Vall de Vió i a totes les valls de Bielsa: en les de Bielsa sol vaig anotar-ne dotzenes encara el 1965; a la resta pronuncien avui *espluga* però el mot resta vigorós: 8 (com *A 'Spluga Baixata* o *A 'Spluga os Foricons*) a Bestué, bastantes a Escuaín, Saravillo, Sin, etc. (1965). Mentre que més a l'Oest, des de les valls de Tena i de Gésera, s'entra ja en el domini d'*espelunca*.⁶

Així es prolonga en el vessant gascò, *espalungo* o *espelungo*, propi de les tres valls de l'Alt Bearn: Barçons, Aspa i Ossau. I ja amb documentació antiga. *Spelunca* en un doc. de 1154 de l'obra de Marca sobre el Bearn (P-Raymond, *Dict. Top.*), però més tard amb l'evolució fonètica en *ng*, pròpia d'aquesta zona. *Esपालungue* a. 1336, 1473, *Spalunga* 1440, en el *Cartulari* d'Ossau, 80.18, 236.32, 356; *Espelungue* era un vell agregat de Laruns (grafia que comprovo en el facsimil del *Cart. d'Ossau*, p. 230, *Spalunga* lín. 16, *Spalungue* lín. 27, 22). Que això no fou un cultisme ho corrobora l'existència de derivats antics i amb palatalització de la C: *Espelunciecha* a Salient de Gállego (Elcock, 185), *SPELUNCILLA diminutiu amb el conegut tractament alt-aragonès de -LL- i el poble navarrès d'*Espronceda* (*Speronceda*, -*unceda*, en docs. de 1279 i 1280) que, com vaig demostrar en *TopHesp.* I, 46, prové del collectiu *SPELUNCĒTA.

Una altra variant pirinenca que intriga és la forma *espuga*, gascò *espūga*. En domini català també apareix, si bé en rodal molt limitat, del Baix Urgellet: només ho registro a Cabó, Alinyà i la vall de Lavansa (però a Perles ja torna a ser *espluga*), si bé allí en quantitat i amb plena consciència de l'ús: a Cabó m'explicaven que «al Forat del Ruc hi ha una *espuga* molt gran» (1957); a Lavansa en compto 7 amb nom propi i generalment conegut, ultra l'antiga església i veïnadet d'*Espuga* o Sant Fructós d'*Espuga*, adossat a una alta balma, i m'expliquen que «en algunes *espugues* hi tancaven bestiar, com a la de la Roca dels Arcs. Com que altrament el mot era més conegut com a gascò, Rohlf i jo havíem pensat en una evolució (per metàtesi o dissimilació) *spelunca* > *spenulca > *SPENŪCA, amb caiguda gascona de la -N- intervocàlica, però la zona catalana (separada, per uns setanta km. de Pirineu, del límit de les llengües) obliga a descartar aquesta comb., així com així ja molt atrevida.

Espūga l'he registrat viu i apellatiu en el poble

més nòrdic de la Vall d'Aran, a Canejan, però a tots els termes de la vall en vaig anotar dotzenes de topònims o genèrics, amb consciència del que significa.⁷ L'àrea segueix en domini gascò bon tros més a l'Oest, a les valls de Luixon, i fins a la ratlla del Bearn, i també algun poc més a l'Est.⁸ Ja no ho puc assegurar tant de l'Alt Ariège, on només em fundo en un doc. molt ric en toponímia, de 1272 (zona entre Foix i Merencs), i ben conegut, però filològ. suspecte, que dona dos noms de lloc *Spulga de Ornolaco* i *Spulga de Bono Anno*, per a cavitats importants, encara conegudes amb aquests dos noms propis (en el terme d'Ussat aquella).⁹

En conclusió està assegurada l'existència en els Pirineus de tres variants *SPELŪCA, *SPŪCA i l'etimològica *SPELUNCA*. S'ha parlat ja bastant de la primera, que ens interessa més. I també es comprèn perquè aquesta forma està molt difosa vers el NE., fins al bell mig dels Alps. Hi ha *espeluco* a la Dordonha, a la Haute-Loire i en una ampla zona del Baix Roine (Drôme, Gard i B.-du-Rhône). Aquesta -k- conservada potser no ens ha d'entretener gaire perquè hi ha d'altres casos de tals invasions de -ucc- en el terreny de -uc- (segurament «canvi de sufix»): cast. *saiuco*, cat. *saiüquer*, oc. (*a*)*ruco* ERŪCA. Però més enllà dels Alps provençals reprèn la nostra forma -ŪCA amb -c- senzilla des del Tessí fins al Tirol (Brixen, potser Belluno), Vicenza i Verona. Scheuermeier va estudiar-ho en la seva monografia dels *BbZRPb*. LXIX, 24-30, indicant que *SPELUCA* es documenta primerament en baix llatí, en data força tardana, en un doc. rètic del S. XI.

Escrivia jo fa trenta-cinc anys (*AJLC* II, reproduït amb alguns canvis en *TopHesp.* I, 361): «Estas formas postulan una variante *SPELŪCA sin la -N-. Así lo vio M-Lübke (*REW*, 8140), pero como se apresuró a declarar que no veía de qué modo pueda explicarse a no ser que hubiera cruce con alguna palabra prerromana, podían persistir dudas acerca de la realidad de tal duplicado en latín. Creo por mi parte que puede darse por segura su existencia y que no hay por qué buscar en lenguas hipotéticas. *Spelunca* era en latín un helemismo, adaptación de *σπήλυγξ*, *σπήλυγγος*, junto al cual existen *σπήλαιον* i *σπέος*. Teníamos, pues, el sufixo -υγξ, que designa, como su variante -ιγξ, objetos huecos: *φάρυγξ*, *λάρυγξ*, *σάλπιγξ*, *σύριγξ*, etc. Ahora bien, en otros casos tenemos formas sin nasal: *άντυξ*, *μάστιξ*. Y en las mismas voces que normalmente la tienen, existieron en griego variantes sin ella: así el genitivo de *φάρυγξ* era en ático *φάρυγος* (Odisea, Eurípides, Aristófanos); hallamos *σάλπιξ* por *σάλπιγξ* en el *CGL* II, 202.43 y VII, 371, y todas las voces en -ιγξ forman sus derivados en -ίξω e -ίκτης.

»Tales formas pasaron al latín de baja época, pues un poeta coetáneo de Carlomagno emplea *salpica* por *salpinx* (*ALLG* VI, 443). De donde es lícito concluir que si no tenemos testimonios de *spelūca es por un azar. Lo que no se explica por el griego es la cantidad larga de la *u*, ya que ya *u* de *φάρυγος* se mide como breve, y de hecho el it. *spelunca* y Provenza *spelounco* continúan una base con ū. Se adaptó evidentemente el vocablo al sufixo latino de *fes-*